



You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Wojacek Rafał

Author: Romuald Cudak

Citation style: Cudak Romuald. (2013). Wojacek Rafał. W: J. Lyszczyna, D. Rott (red.), "Słownik pisarzy śląskich. T. 4" (S. 111-117). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego



Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).



UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH



Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego



Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

tek”. W 1889 r. ks. Weltzel otrzymał doktorat *honoris causa* Fakultetu Teologii Uniwersytetu we Wrocławiu.

Ks. Weltzel zmagał się z chorobą oczu, która utrudniała mu pracę badawczą. Cierpiał także na kamice żółciową. Zmarł 4 listopada 1897 r. w Tworkowie. Ks. Augustyn Weltzel został pochowany w kwaterze proboszczów tworkowskich naprzeciw głównego wejścia do fary.

Pracą dziejopisarską księdza Weltzla zajmowało się wielu historyków, m.in. jego przyjaciel Vincenc Prasek, Johannes Chrzaszcz, Alfons Nowak, Józef Gregor, Jan Kopiec. Dr Augustin Potthast nazwał księdza Weltzla „Górnośląskim Tacytem”. Ksiądz Augustyn Weltzel był dobrym proboszczem i duszpasterzem. W Tworkowie obchodził wspólnie z parafianami 25- i 50-lecie kapłaństwa. W Raciborzu obchodzono 180. rocznicę urodzin oraz 100. rocznicę śmierci dziejopisarza z Tworkowa. Od 2002 roku Gimnazjum nr 3 w Raciborzu nosi imię Augustyna Weltzla.

Bibliografia

R. Kincel: *Największy dziejopisarz Górnego Śląska*. „Zeszyty Raciborskie »Strzecha«” 1997, T. 6; N. Mika: *Ksiądz Augustyn Weltzel jako historyk — warsztat naukowy i problem wiarygodności prezentowanych faktów w jego dziejopisarstwie*. „Zeszyty Raciborskie »Strzecha«” 1997, T. 6; R. Kincel: *Wstęp*. W: A. Weltzel: *Listy Augustyna Weltzla do Vincenca Praska 1875—1897*. Racibórz 1999; J. Pixa: *Listy Augustyna Weltzla do Vincenca Praska 1875—1897*. „Konwersatorium” 2000, nr 27; J. Pixa: *Śląski Tacyt — ksiądz Augustyn Bogisław Weltzel*. „Konwersatorium” 2000, nr 27; A. Bidacz: *Tworków wczoraj i dziś*. Racibórz 2007, s. 133—136.

Aldona Senczkowska

WOJACZEK RAFAŁ (1945—1970), poeta, prozaik. Urodził się 6 grudnia 1945 r. w Mikołowie, w znanej i poważanej w mieście rodzinie. Ojciec poety był profesorem gimnazjum, matka miała także wyższe wykształcenie. Szkołę podstawową Wojaczek ukończył w Mikołowie i tu rozpoczął szkołę średnią. Wyróżniał się w gronie rówieśników ponadprzeciętnymi zdolnościami. W mikołowskim liceum uczył się tylko dwa lata. Po konfliktach z nauczycielami, zmuszony do zmiany szkoły, Wojaczek kontynuował naukę najpierw w Katowicach, a następnie w Kędzierzynie-Koźlu,

gdzie w 1963 r. zdał maturę. W 1963 r. Wojacek rozpoczął studia polonistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, które przerwał po semestrze. W 1964 r. przeniósł się do Wrocławia, który był wówczas mekką artystów i ośrodkiem aktywnego życia literackiego. Tutaj mieszkał do końca życia, najpierw u starszego brata Piotra, potem na stancjach, w pokojach sublokatorskich, utrzymując się dzięki pomocy rodziców oraz zapomogom, stypendiom i tantiomom literackim. Zmarł we Wrocławiu w nocy z 11 na 12 maja 1971 r. śmiercią samobójczą, przeżywszy niecałe 26 lat. Został pochowany na cmentarzu św. Wawrzyńca we Wrocławiu. Fascynacja Wojaczka literaturą zaczęła się w pierwszych klasach liceum. Próbował w tym czasie tłumaczyć poezje z języków obcych. Podjął pierwsze własne próby poetyckie. We wspomnieniach pojawia się obraz dorastającego młodzieńca, który niesłychanie dużo czyta (w zestawie lektur są m.in.: Ch. Beaudelaire, A. Rimbaud, F. Kafka, T. Mann, F. Dostojewski) i który posiada doskonałą pamięć fotograficzną. Pisał w czasach studenckich, jednakże aktywny okres twórczości literackiej przypadł na lata 1965—1971. Wiersze z tego czasu stanowią materiał wydanych tomów, w całości zostały opublikowane w *Wierszach zebranych* w 2005 r. W marcu 1971 r. powstały ostatnie utwory, które poeta uznał podobno za zamknięcie dorobku, porzucając — na wzór swojego mistrza Artura Rimbauda — pisanie.

Fakt przeprowadzki z Mikołowa diametralnie zmienił osobowość Wojaczka i miał przełomowe znaczenie w jego życiu. W tym czasie zaczęły ujawniać się cechy autodestrukcyjnej natury poety, symptomy poczucia wyobcowania i dezintegracji osobowości, skłonność do melancholii i depresji. Z nimi poeta będzie zmagał się do końca życia. Już wtedy dokonuje pierwszych okaleczeń ciała i podejmuje próby samobójcze. Podejrzenie o chorobę psychiczną uniemożliwiło m.in., kontynuowanie studiów i skłoniło Wojaczka do poddania się w 1965 r. badaniom w klinice psychiatrycznej. Tutaj poeta poznał pielęgniarkę, którą wkrótce poślubił, a z tego związku narodziła się córka. Małżeństwo nie przetrwało roku i zakończyło się rozwodem. W klinice Wojacek prowadził dziennik, powstały także niedrukowane przez poetę wiersze, będące zapisem nawiedzających go stanów depresyjnych. Epizod małżeński stał się natomiast kanwą pięcioczęściowego poematu prozą *Sanatorium*.

Życie Wojaczka we Wrocławiu to okres, w którym praca twórcza i próby spokojnej egzystencji przeplatały się z narastającą de-

presją. Postępy czyniła także choroba alkoholowa. Skandale obyczajowe, pijackie ekscesy stały się sposobem życia, częstokroć specjalnie prowokowane przez poetę. Pojawiły się następne próby samobójcze. Ulubionym zajęciem Wojaczka były także podróże, m.in. do Mikołowa, gdzie poeta pisał lub kończył rozpoczęte utwory.

Po rozpadzie małżeństwa Wojacek związał się uczuciowo z Teresą Ziomber. Związek ten trwał kilka lat i stanowił inspirację do napisania wielu wierszy, a bohaterce i adresatce tych utworów zadedykował poeta swój pierwszy zbiór wierszy. Kolejną kobietą w życiu Wojaczka była Grażyna Lisowska, obdarowana tomem *Którego nie było*. Na początku 1971 r. poeta poznał aktorkę Elżbietę Fediuk. Z relacji przyjaciół wiadomo, że czas znajomości był dla Wojaczka okresem szczęścia i spokoju. Jednakże nie mogło to wnieść porządku do tragicznej egzystencji pisarza. Umarł Wojacek, zażywając nadmierne ilości środków nasennych. Przy zwłokach znaleziono skrawek strony z „*Twórczości*”, na której znajdował się sporządzony przez poetę zapisek o tym, ile i jakie środki zażył. Był to fragment strony z artykułem o tragicznej śmierci Tadeusza Borowskiego.

Wojacek zadebiutował na łamach prasy w grudniu 1965 r. Siedem jego wierszy ukazało się w pierwszym numerze ważnego później w życiu literackim pisma „*Poezja*”. Wiersze były poprzedzone wprowadzeniem napisanym przez Tymoteusza Karpowicza, poetę poważanego w środowisku literackim, i wywołały spore zamieszanie nie tylko swoim kontrowersyjnym charakterem, ale także samym faktem publikacji w periodyku, w którym mieli publikować poeci uznani.

W 1969 r. ukazał się debiutancki tom wierszy zatytułowany *Sezon*, a w rok później następny — *Inna bajka*. W maju 1968 r. złożył poeta w wydawnictwie pierwszą redakcję *Nie skończonej krucjaty*, a w zimie 1970 roku — zbioru zatytułowanego *Którego nie było*. Oba tomy ukazały się już po śmierci poety w 1972 r. Wszystkie zbiory były publikowane po licznych zmianach redakcyjnych czynionych przez poetę, perturbacjach z wydawnictwami i cenzurą. Tuż po śmierci poety rozpowszechniła się legenda literacka dotycząca debiutu, osobowości i tragicznej śmierci Wojaczka. Przyczyniła się ona do powstania kultu poetyckiego. Wojacek został obwołany poetą pokoleniowym, poetą przeklętym (*poète maudit*), „kaskaderem literatury”. Upowszechniła się lektura eksponująca w wierszach niezgodę poety na zastany świat i bunt przeciwko obowiązującym normom, poczucie zagrożenia egzysten-

cji, męstwo codziennego bycia. Akcentowano również bezpośredniość tej poezji, zwracano uwagę na fakt, że wiersze są zapisami stanów i lęków nękających poetę oraz swoistą formą autoterapii. Wskazywano katastrofizm, ekspresjonizm, somatyzm, fizjologizm jako zasadnicze składniki poetyckiego języka i obrazowania. Podkreślano romantyczną w swym rodowodzie integralność, w której życie zostaje splecione z twórczością oraz prowadzoną przez poetę tragiczną w swych konsekwencjach grę ze śmiercią. Z biegiem lat akcenty recepcji zostają przeniesione z biograficznego na kreacyjny charakter tej liryki, dostrzega się jej literackość i eksponuje rolę eksperymentu artystycznego. Wskazuje się zainteresowania poety ontologią podmiotu, czyniąc centralnym zagadnieniem poetyckie transformacje i transgresje, dzięki którym dokonuje się próba osiągnięcia androgynicznej pełni (eksponowanie podmiotu żeńskiego), ukonstytuowania podmiotu lirycznego jako rzeczywistego *alter ego* poety, przeciwstawionego „ja” empirycznemu (gra sygnaturą, motyw „ja to kto inny”), wreszcie rozumienia miłości, śmierci, kobiety i poezji jako aspektów Jednego. Reinterpretuje się motywy śmierci, cielesności, miłości sprowadzanej do aktu seksualnego, poszerza się wątek poezji pokoleniowej, wskazując na polityczny wymiar niektórych wierszy. Ważną pozycję w interpretacjach zajmuje aspekt religijny wierszy i motyw chrystologiczny, poszukiwanie transcendencji, a jednocześnie — próba wyzwolenia się spod władzy Absolutu w postaci Boga i Rozumu poprzez uczynienie *arché* świata z anomalii i z tego, co podszeptuje ciało — perwersji, pożądania, okrucieństwa, przemocy. Badacze odczytują wiersze w kontekście filozofii Lwa Szestowa, Fryderyka Nietzschego, markiza de Sade’a. Wojacek staje się polskim Allenem Ginsbergiem i Arturem Rimbaudem.

Powstało kilkanaście wyborów poezji, książek poświęconych życiu i twórczości Wojaczka, wiele artykułów, szkiców krytycznych. Zagościł poeta na stronach internetowych. Życie poety stało się kanwą filmu *Wojacek* (reż. L. Majewski). Powstał w Mikołowie Instytut promujący twórczość poety, organizujący konkursy poetyckie imienia Rafała Wojaczka dla młodych twórców. Wiersze Wojaczka są tłumaczone na języki obce.

Fundamentem poezji Wojaczka jest antynomia, występujące w niej elementy układają się w pary przeciwieństw. Szczerości i bezpośredniości wypowiedzi oraz autobiografizmowi zostaje przeciwstawiona kreacyjność i manifestacyjna literackość wierszy. Somatyzmowi, fizjologii i fizykalizmowi języka i ujęć — mistycyzm, brutalizmowi — czułość, dosadności języka naruszającego

obyczajowe tabu i osuwającego się w obscena — poetyzmy, banalnej metaforyce — wyrafinowane układy literackie modyfikujące zastane konwencje, destrukcji — porządkowanie, impulsowi i emocji — zmysł obserwacji i kalkulacji, żywiołowości opisu — metodyczność, realności i realizmowi — mistyfikacja i symbolizm. Ta antytetyczna koincydencja elementów wyraża się także we współlistnieniu idiomu konwersacyjnego i literackiego. Pierwszy, widoczny zwłaszcza w *Sezonie*, to stylizacja na język potoczny, zaczerpnięty z tradycji awangardowej wiersz nieregularny i elementy poetyki nadrealistycznej, drugi, obecny zwłaszcza w tomach późniejszych to świadomie aktualizowane tradycyjne gatunki literackie, regularne, mocno zakorzenionych w liryce polskiej rozmiary wersowe, stroficzne, wyrafinowane układy rymowe, poetyzmy. Współobecność przeciwstawnych elementów jest podstawą występujących w wierszach: ironii, dystansu, paradoksu i paralogii. Wspomaga charakterystyczne dla tej poezji gry literackie. Jest środkiem w przewartościowaniu wszelkich wartości i pomaga w rewizji stanu takich zjawisk jak: poezja, etyka, estetyka. Poezja Wojaczka ma ambicje być nową czy może faktyczną prawdą o człowieku i świecie, dla której podstawy tworzy wewnętrzne doświadczenie ciągłości bytu. Istotną stroną twórczości poetyckiej Wojaczka jest także świadome wykorzystywanie tradycji literackiej. W wierszach poety można odnaleźć liczne odwołania, reminiscencje, stylizacje. Styl Wojaczka ma charakter „bluszczowaty”, w którym zapożyczony element z wiersza innego autora staje się punktem wyjścia do tworzenia własnego tekstu. Obszar przywoływanej tradycji to przede wszystkim poezja romantyczna (Mickiewicz, Słowacki, Norwid), katastroficzna (Miłosz, Baczyński), a z literatury obcej — przede wszystkim poezja Rimbauda, Beaudelaire’a, Rilkego. Rozpoznawalne są zapożyczenia myślowe i stylistyczne z Tomasza Manna, Fiodora Dostojewskiego, Fryderyka Nietzschego.

Dzięki wymienionym cechom poezja Rafała Wojaczka należy do najoryginalniejszych zjawisk w poezji polskiej drugiej połowy XX wieku. Jest poezją odnawiającą diametralnie model uprawianej wówczas liryki (formulizm) i prekursorką nurtu w poezji Nowej Fali lat siedemdziesiątych. Stała się kluczową tradycją dla poetów młodszych pokoleń (pokolenie „bruLionu”). Z perspektywy lat coraz wyraźniej objawia się jako antycypacja poetyckiej odmiany polskiej ponowoczesnej literatury wyczerpania.

Spuścizna prozatorska Wojaczka obejmuje drobne etiudy prozatorskie (*Brama*, *** [„Piotr umieściwszy swą osobę”], *Pornografia*

w siedmiu klatkach), jak również późniejsze teksty pisane na początku 1969 roku, rozwijające tematykę i styl prób prozatorskich: *Sanatorium* — poemat prozą składający się z siedmiu pieśni i opowiadania zatytułowane: *Na progu*, *List do Królowej Polski*, *Kto powiedział koniec świata*, *Przez ogień o wodę*. Żaden z utworów nie ukazał się drukiem za życia poety, aczkolwiek Wojaczek planował publikację *Sanatorium* i czterech późniejszych opowiadań. Składając książkę prozatorską, zatytułowaną właśnie *Sanatorium*, poeta nazwał poematem cały ciąg wymienionych utworów. Jako poemat złożony z pięciu, mogących istnieć samodzielnie części, traktuje także te utwory Bogusław Kierc — wydawca jedynej do tej pory edycji tego dzieła w *Utworach zebranych* (1976).

Pisane pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku *Sanatorium* było utworem oryginalnym. Przejawia się to w twórczej aktualizacji konwencji poematu dygresyjnego, w przywołaniu poetyki paraautobiograficznej, w grze konwencjami stylowymi, gatunkowymi i kompozycyjnymi oraz kategoriami estetycznymi. Poemat podejmuje zagadnienie nędzy i powagi istnienia. Istotnym elementem narracji jest ironia, w której wzniosłość miesza się ze śmiesznością, „tu i teraz” z nieskończonością, *sacrum* z *profanum*, ukazując prawdziwe oblicze świata i życia. Bohater poematu to Piotr G. Sobecki, *alter ego* poety, a poszczególne części *Sanatorium* są opowieścią o jego życiu. Niemniej jednak konwencja autobiograficzna poddawana jest w utworze modyfikacjom w ramach różnych gier literackich, a osobowość Wojaczka zostaje w ten sposób „rozpisana na głosy”. Autor aktualizuje w poemacie konwencję „małego realizmu”, z pedanterią opisując realia lat sześćdziesiątych XX wieku i środowiska, w którym żyje. Zostaje ona jednak wykorzystana przez Wojaczka jako element strategii prowadzenia narracji dygresyjnej, a jej „rozbrojenie” uzyskał poeta poprzez specyficzny język poematu, w którym mieszają się style, gatunki i eksponowana jest poetyckość wypowiedzi. Te cechy sytuowały utwór w czasach jego powstawania w rzędzie literatury eksperymentującej, wyłamującej się z panujących wówczas i rozpowszechnionych dyskursów prozatorskich. Można również czytać *Sanatorium* jako twórczą, bo nieustannie przetwarzającą, aktualizację istotnych konwencji prozy współczesnej, widocznych w twórczości Fiodora Dostojewskiego (zagadnienie „zbrodni i kary”), Tomasza Manna (pojawiająca się w poemacie postać Tonia Krögera), André Gide’a (zabójstwo bez powodu) i Jamesa Joyce’a (motyw wędrówki i strumień świadomości). Tytułowa aluzja do twórczości

Brunona Schulza (motyw sanatorium) rozwija się w jawne relacje intertekstualne poprzez zastosowane w poemacie mitologizacje.

Bibliografia

R. Wojaczek: *Sezon. Piosenki*. Kraków 1969; R. Wojaczek: *Inna bajka*. Wrocław 1970; R. Wojaczek: *Nie skończona krucjata*. Kraków 1972; R. Wojaczek: *Którego nie było*. Wrocław 1972; R. Wojaczek: *Utwory zebrane*. Oprac. B. Kierc. Wrocław 1976; R. Wojaczek: *Reszta krwi*. Red. M. Melecki. Mikołów 1999; R. Wojaczek: *Wiersze*. Wybór T. Pióro. Warszawa 1999; R. Wojaczek: *Wiersze zebrane*. Red. B. Kierc. Wrocław 2005.

E. Kolbus: *Z dziejów kruczaty, której nie było*. W: *Kaskaderzy literatury*. Red. E. Kolbus. Łódź 1986; E. Rewers: *Filozofia ciała w poezji — Rafał Wojaczek*. „Sztuka i Filozofia” 1992, T. 5; M. Bogdanowska: *Porządkowanie Wojaczka*. „Ruch Literacki” 1999, z. 2; M.M. Szczawiński: *Rafał Wojaczek, który był*. Katowice 1999; M. Łukaszuk-Piekara: *W mocy sygnatury, czyli poemat jest osobą?: poemat jest kimś innym (Wojaczek)*. „Kresy” 2000, nr 2/3; P. Spychała: *Poematy prozatorskie Rafała Wojaczka*. „Fraza” 2001, nr 1—2; *Który jest. Rafał Wojaczek w oczach przyjaciół, krytyków i badaczy*. Red. R. Cudak, M. Melecki. Katowice 2001; P. Spychała: *Kim był Rafał Wojaczek, którego nie było*. Cz. 1—4. Tarnów 2001—2003; R. Cudak: *Inne bajki. W kręgu liryki Rafała Wojaczka*. Katowice 2004; S. Srokowski: *Skandalista Wojaczek. Poezja, dziewczyny, miłość*. [Wrocław] 2006; B. Kierc: *Rafał Wojaczek. Prawdziwe życie bohatera*. Wrocław 2008; S. Beres, K. Batorowicz-Wołowicz: *Wojaczek wielokrotny. Wspomnienia, relacje, świadectwa*. Wrocław 2008.

Romuald Cudak